

Běloruské protesty 2020: výzva pro českou východní politiku

Pavel Havlíček
Michal Lebduška
Tereza Soušková

Obsah

Shrnutí	2
Doporučení	3
Úvod	7
1. Vnitropolitický vývoj v Bělorusku	7
2. Mezinárodní rozměr	10
Pozice Evropské unie	10
Ruský postoj	12
3. Současný stav a další směřování	13
Budoucnost protestů	14
4. Pozice České republiky	15
České klady a zápory	15
Česká dilemata a postoj do budoucna	17
Závěr	19

Shrnutí

→ Analýzou dosavadního vývoje běloruských protestů spojených s prezidentskými volbami 9. srpna 2020 stejně jako mezinárodní dimenze krize paper popisuje současnou patovou situaci mezi Lukašenkovým režimem a běloruskou opozicí a poukazuje na význam zapojení třetích hráčů, včetně České republiky. A to zejména za situace, kdy se Rusko v běloruské krizi stále více angažuje a prosazuje svou vůli.

→ Pohled na dosavadní české aktivity a kroky v běloruské krizi přitom dokládá, že česká diplomacie trpí některými strukturálními slabinami, které je třeba pojmenovat a pracovat na jejich vyřešení. Například strategická komunikace ČR se opět ukázala jako slabá a nekoordinovaná a česká zahraniční politika vedená nejvyššími ústavními činiteli jako nejednotná. Nedostatek nástrojů pro silnou reakci na porušování demokracie a lidských práv ve světě (viz například Zákon o ochraně lidských práv - tzv. český Magnického zákon) dále omezil možnosti české diplomacie.

→ Na druhou stranu se ČR obecně ukázala jako akceschopný a ambiciozní hráč, který se v krizi poměrně rychle dokázal zorientovat a jak na bilaterální, tak evropské úrovni prosadit některá zásadní opatření. Mezi nimi je třeba pokračovat zejména v podpoře občanské společnosti a médií a jejich odolnosti, poskytování pomoci obětem represí a brutality režimu či stipendií mladým lidem a akademikům podobně jako medikům, na které se režim zaměřil v poslední době. Kromě EU svou přidanou hodnotu doložily konkrétními aktivitami také OBSE a OSN, včetně jejich lidskoprávních orgánů, kde však ČR může konat ještě aktivněji a přetavit výsledky jejich analytické a expertní práce v konkrétní politické kroky.

→ Českým dlouhodobým cílem v regionu je dosažení demokratizace, odolnosti (*resilience*) vůči vnějším vlivům či dlouhodobých a udržitelných společenských změn v Bělorusku. Kromě toho však ČR musí také řešit okamžité krize a následky represí běloruského režimu, které postupně zasahují další skupiny obyvatel. Aby se jak krátkodobých, tak dlouhodobých cílů podařilo dosáhnout, musí česká diplomacie využít celé palety nástrojů na bilaterální, evropské i mezinárodní úrovni tak, aby byl český přístup co nejefektivnější a kredibilní v očích partnerů.

Doporučení

Česká republika by měla pokračovat v podpoře běloruských demokratických sil, demokratizace a vyvíjet nátlak na běloruský režim tak, aby v Bělorusku došlo k prosazení společných evropských norem a hodnot. Českým zájmem by mělo být, aby Bělorusko z této krize vyšlo nejen demokratičtější a svobodnější, ale také odolnější vůči externím vlivům, včetně těch z Ruské federace. Základním východiskem českého přístupu by měla být orientace na běloruské občany a řešení okamžitých krizí, ale také podpora dlouhodobých a udržitelných změn v běloruské společnosti. ČR by se měla aktivně snažit o prosazení těchto cílů také v rámci Evropské unie a prostřednictvím mezinárodních organizací.

Za tímto účelem by měla ČR samostatně prosazovat:

→ Spolupráci všech relevantních domácích aktérů v oblasti české východní politiky v podpoře demokratických změn v Bělorusku a koordinaci společného postupu vůči krizi v zemi. Nejvyšší ústavní činitelé by měli zintenzivnit své kontakty s běloruskou opozicí a Koordinační radou jakožto jejím legitimním orgánem a odmítnout jejich kriminalizaci ze strany běloruského režimu.

→ Lepší koordinaci a efektivitu strategické komunikace na téma Běloruska a české politiky vůči němu, včetně reakce na výpady běloruské a ruské propagandy proti českým úřadům a šíření lží o rozsahu jejich angažmá v této krizi, a to i v ruském jazyce. Je důležité nezapomínat také na domácí rozměr zahraničněpolitické diskuze.

→ Postavení zájmů běloruských občanů a občanské společnosti, včetně nezávislých médií, do centra pozornosti české politiky vůči Bělorusku. Tento přístup by se měl promítnout jak do programování finančních a technických nástrojů, tak do dostatečně jasně formulované politické a diplomatické podpory demokratického hnutí.

→ Neuznání zfalzifikovaných výsledků prezidentských voleb, ale také na uspořádání nových voleb po změně volebních zákonů a výměně členů Centrální volební komise stejně jako propuštění politických vězňů. Dále by česká diplomacie měla vyvíjet nátlak na zahájení širokého národního dialogu a zapojení všech relevantních domácích aktérů a odsunutí změn ústavy až po provedení demokratických a spravedlivých voleb za účasti mezinárodních pozorovatelů, včetně zástupců mise OBSE/ODIHR.

→ Přijetí Zákona o ochraně lidských práv (tzv. českého Magnického zákona), který by rozšířil českou paletu nástrojů v zahraniční politice a umožnil přesně reagovat na pachatele zločinů, kteří jsou zodpovědní za porušování lidských práv či demokracie.

→ Co nejrychlejší zmobilizování a přesunutí již vyčleněných finančních prostředků z fondu Ministerstva zahraničních věcí ČR k běloruským občanům a konkrétním projektům na jejich podporu, včetně těch předložených novými skupinami a občanskými iniciativami, které by prosazovaly zahraničněpolitické cíle ČR v zemi, ale zároveň by běžné občany neohrožily ani je nevystavily dalšímu tlaku ze strany režimu.

→ Pokračování programu MEDEVAC a pomoci co nejširšímu okruhu lidí napříč běloruskou společností, včetně žen a mladistvých, kteří utrpěli fyzické i psychické následky, včetně týrání, v důsledku represí běloruského režimu, a to také přímo v Bělorusku například prostřednictvím neziskového sektoru. Po vyčerpání stávajících kapacit by měla ČR uvažovat o jejich rozšíření, a to i o další formy pomoci.

→ Česká vláda by měla navázat na své předchozí kroky v podpoře univerzit a vzniku stipendijních programů na podporu běloruských studentů a zaměstnanců univerzit, kteří v minulých dnech a týdnech čelili obrovskému tlaku a výzvám k vyloučení od Lukašenky,¹ a to včetně podpory jejich dočasné relokace do ČR a zapojení do akademického života zde. Bělorusům, kteří tato stipendia získají, by měla být přednostně vyřízena národní vízová povinnost.

→ Zpružnění vízové politiky vůči představitelům opozice a perzekuovaným Bělorusům stejně jako navýšení kapacity vydávání schengenských víz, zejména po paralyzování polských a litevských vízových center v Bělorusku. Vízová i další pomoc s relokací by měla být nabídnuta také představitelům běloruského businessu, včetně IT sektoru.

→ Zřízení nového speciálního fondu na podporu nezávislých médií v rámci MZV, která se v případě Běloruska nachází v katastrofálním stavu, a to jak po finanční, tak i personální a kapacitní stránce. Jeho prostředky mohou být využity i na solidární podporu rodin novinářů, kteří byli uvězněni nebo nuceni emigrovat. ČR by měla odmítnout nátlak vyvíjený na novinářskou profesi a dále podpořit práci mezinárodních médií pokrývajících Bělorusko, včetně Rádia Svobodná Evropa/Rádia Svoboda.

→ Prostřednictvím programu MZV TRANS a spolupráce s českou občanskou společností i běloruskou komunitou podporování dlouhodobých a udržitelných společenských změn, které by reflektovaly současný stav a potřeby běloruské společnosti, včetně budování kapacity a odolnosti občanské společnosti a médií, decentralizace, dialogu o společenských normách a hodnotách či podpory běloruské mládeže.

→ Intervenci u ruského režimu prostřednictvím bilaterálních konzultací a diskuze se zastupitelským úřadem v Praze na téma Běloruska a zastavení ruského vměšování do vnitřních běloruských záležitostí, včetně informačního prostoru či kriminalizaci S. Cichanouské. ČR by měla Rusku jasně představit jak české, tak evropské stanovisko a vyzvat ke konstruktivnímu přístupu při řešení této mezinárodní situace.

→ Ve střednědobém horizontu zřízení plnohodnotného Českého centra v Minsku, které by lépe zaštitilo české kulturní, jazykové a společenské iniciativy a prohloubilo vztahy a porozumění mezi běloruskými občany a Českou republikou.

¹ "Belarus: Authorities unleash mass criminal proceedings against hundreds of peaceful protesters", Amnesty International, 3. listopadu 2020, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/11/belarus-authorities-unleash-mass-criminal-proceedings-against-hundreds-of-peaceful-protesters/>.

ČR by v rámci EU měla:

- Prosazovat silný a jednotný postup a koordinaci EU vůči běloruskému režimu, včetně rozšíření sankčního seznamu osob, které přímo porušují lidská práva a podílí se na každodenní brutalitě, zatýkání a mučení v běloruských věznicích, stejně jako členům Lukašenkovy rodiny a představitelům podniků režim podporujících. V delším horizontu by ČR v dialogu s dalšími členskými státy měla předcházet paralýze evropských institucí jednotlivými hráči a měla by usilovat o změnu rozhodovacího procesu v některých zahraničněpolitických otázkách směrem ke kvalifikované většině.
- V případě budoucí eskalace a nasazení dalších represivních prostředků, včetně smrtících zbraní, iniciovat zavedení tzv. sektorových sankcí, které by režim a jeho představitele významně ekonomicky poškodily a zasadily ránu státním podnikům a bankám, které tvoří jeden z hlavních pilířů Lukašenkova režimu.
- Požadovat po Evropské komisi jasné a jednoznačné ujištění, že finanční prostředky vyčleněné na pomoc běloruským občanům nepřipadnou do rukou Lukašenkova režimu a že všechny finanční a ekonomické formy spolupráce přímo s režimem budou okamžitě ukončeny. ČR by měla prosazovat silně hodnotový přístup, který by přesunul evropskou pozornost od režimu k jeho občanům.
- Nabízet české zkušenosti s podporou běloruských demokratických sil, občanské společnosti, nezávislých médií jako vzor pro evropské nastavení těchto procesů a tzv. mainstreaming těchto aktérů. ČR by také měla posílit své zapojení a finanční příspěvek Evropské nadaci pro demokracii, mimo jiné k řešení běloruské situace a obecně se zhoršující situace demokracie a lidských práv ve východním sousedství.
- Požadovat po představitelích evropské zahraniční politiky, aby vyvíjeli nátlak na ruské úřady, aby se nevměšovaly do běloruských domácích poměrů a vyvarovaly se jakéhokoli vojenského řešení či zásahům proti protestujícím. EU by například s pomocí OBSE mohla ruskému režimu zprostředkovat vyvázání se z podpory běloruskému vedení v čele s Lukašenkou bez výrazné ztráty reputace.
- Podpořit a dostatečně se angažovat v přípravě tzv. Marshallova plánu pro Bělorusko v případě, že by v Bělorusku skutečně došlo k předání moci a prosazení reformního kurzu, a to včetně komunikace těchto kroků. ČR by měla finančními i technickými nástroji pomoci s ekonomickou, společenskou a politickou tranzicí moci ve státě a vložím zahraničních investic do klíčových sektorů běloruské ekonomiky. ČR by měla prosazovat liberalizaci a otevření vzájemného obchodu mezi EU a Běloruskem.
- V kontextu evropské politiky Východního partnerství se zasazovat o posílení normativní úrovně spolupráce zahrnující principy demokracie, lidských práv stejně jako dalších společných evropských hodnot jako základu dialogu s východními partnery. Kromě toho by ČR měla iniciovat diskuzi o posílení bezpečnostního komponentu a obranné spolupráce v rámci důrazu na odolnosti (resilienci) a také budoucích priorit Východního partnerství po roce 2020.

- Posvětit vznik evropského koordinačního centra, kde by se sbíhaly relevantní informace týkající se mučení a porušování lidských práv v Bělorusku, které by fungovalo jako centrum pro dokumentaci zločinů běloruského režimu, a také podpořit běloruské lidskoprávní aktivisty při sběru informací podle mezinárodních norem a standardů.

ČR by na mezinárodním poli měla:

- Nadále aktivně vystupovat jako obhájce demokracie, lidských práv a svobod ve světě a zejména pak v sousedství Evropské unie, a to v rámci OSN v Radě pro lidská práva a Úřadě vysokého komisaře, v OBSE/ODIHR, stejně jako v Radě Evropy a parlamentních shromážděních obou zmíněných organizací.
- Sledovat a dokumentovat situaci lidských práv v Bělorusku a náležitě reportovat v rámci OSN a OBSE, EU a také Rady Evropy.
- Zejména prostřednictvím svých zástupců v třetím výboru OBSE vyvíjet nátlak na běloruské úřady, aby přestaly kriminalizovat jak představitele nezávislých médií a občanské společnosti, tak i právníky a advokáty, na které se běloruský režim zaměřil v poslední době.
- Skrze zástupce v OBSE nadále aktivně přistupovat k nedávno spuštěnému Moskevskému mechanismu a jeho závěry přenést také na politickou a bilaterální půdu tak, aby se tím zvýšil nátlak na běloruský režim prostřednictvím relevantního reportování a sběru dat přímo z terénu.
- V rámci Rady pro lidská práva OSN aktivně přinášet téma Běloruska na agendu zasedání a vyzdvíhat ho u spojenců i třetích stran tak, aby byla sjednána náprava nejhorších činů běloruského režimu prostřednictvím mezinárodního společenství a případných sankcí vůči Lukašenkově režimu.
- V rámci Mezinárodního soudního tribunálu a jeho procedury Doporučení třetí straně (tzv. Third Party Referral) iniciovat stíhání konkrétních pachatelů násilí na běloruských občanech, kteří jsou v ČR na léčení. Mezinárodní soudní tribunál může na tyto osoby vydat mezinárodní zatykač, o což by ČR měla usilovat. Podobně by se Česká republika měla v rámci OSN pokusit o iniciování stíhání představitelů běloruského režimu v rámci Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.

Úvod

Bělorusko je země, která zůstává většinou spíše na okraji zájmu médií i českých občanů. Nicméně prezidentské volby 2020 v této východoevropské zemi, někdy mylně nazývané jako poslední diktatura Evropy, dokázaly po dlouhou dobu plnit přední stránky českého tisku. Doposud nevídaná míra násilí, kterou běloruský režim Aljandra Lukašenky reagoval na pokojné demonstrace, vzbudily nejen světovou pozornost, ale probraly z letargie i obrovské množství Bělorusů. V tomto světle Asociace pro mezinárodní otázky (AMO) ve spolupráci s pražskou kanceláří Heinrich-Böll-Stiftung přináší text, který se snaží osvětlit prvky, jež mediální debata často opomíjí, a zasadit běloruské volby do širšího kontextu. Analýza je rozdělena na čtyři části. Nejdříve se věnuje shrnutí nejdůležitějších událostí v Bělorusku, na něž navazuje část o mezinárodním rozměru. Zde je představena reakce Evropské unie jako celku, stejně jako jednotlivých členských zemí. Prostor je věnován i reakci Ruska jakožto běloruského ambivalentního partnera a spojence. Třetí část analyzuje pilíře, na nichž stojí běloruský režim, a zkoumá, zda dochází k jejich rozrušování. Zároveň představuje i výhledy do budoucna, kam může Bělorusko směřovat. Poslední část je věnována pozici České republiky, reakcím naší politické reprezentace a klade si otázku, co by ČR jakožto demokratický stát a člen mezinárodního společenství měla udělat, aby podpořila boj běloruských občanů za svobodu a demokracii.

1. Vnitropolitický vývoj v Bělorusku

Aljandr Lukašenka² čelí ve své dlouhé prezidentské kariéře trvající už od roku 1994 doposud největší výzvě v podobě bezprecedentních protestů. Ty vypukly po zfalšovaných volbách 9. srpna 2020, ve kterých podle oficiálních výsledků vyhrál už v prvním kole s výsledkem 80,1 % hlasů, přičemž jeho hlavní vyzývatelka Svjatlana Cichanouská měla získat pouhých 10,12 %³. Na rozdíl od předchozích - rovněž zfalšovaných - voleb, ve kterých Lukašenka vyhrával s podobným podílem hlasů, tentokrát oficiální výsledky zcela jednoznačně neodráží realitu a podle údajů z některých volebních komisí je pravděpodobné, že ve skutečnosti volby vyhrála Svjatlana Cichanouská.⁴ Protestní hnutí v Bělorusku nicméně nevzniklo čistě jen v důsledku zfalšovaných voleb, ale dlouhodobého odcizení Bělorusů od režimu Lukašenky, ke kterému se přidala nezvládnutá reakce na celosvětovou pandemii COVID-19 a dlouholetá stagnace běloruské ekonomiky.

Během své vlády vybudoval Lukašenka systém, který v mnoha směrech navazuje na sovětské dědictví. Postupně skrze zmanipulovaná referenda v letech 1995, 1996 a 2004 upevňoval svou moc tím, že si nechal odhlasovat možnost rozpuštění parlamentu, vydávat dekrety se silou zákonů, prodloužení prvního volebního období až do roku 2001 a možnost kandidovat na neomezený počet volebních období. Lukašenka si postupně podmanil státní instituce a odstavil jakoukoliv opozici. Ta se navíc potýkala s dlouhodobým rozdrobením a k její absolutní marginalizaci došlo po masových represích doprovázejících prezidentské volby v roce 2010. Zároveň si svou moc pojistil vybudováním loajálních silových struktur v čele se speciálními policejními jednotkami OMON a tajnou službou KGB. Kromě toho se Lukašenka v rámci všeobecné nostalgie po SSSR vrátil k sovětské státní symbolice a hned po svém nástupu do funkce zavedl ruštinu jako druhý oficiální jazyk, čímž Bělorusko zakonzervovalo silné ruské kulturní vlivy v zemi.

² Tento text používá přepis vlastních jmen z běloruského jazyka.

³ „Belarus presidential election results finalized”, BelTA, 14. srpna 2020, <https://eng.belta.by/politics/view/belarus-presidential-election-results-finalized-132578-2020/>.

⁴ Kamil Klysiński a Katarzyna Chawryło, „Obywatele przeciwno reżimowi – Białoruś po wyborach prezydenckich”, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, 12. srpna 2020, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2020-08-12/obywatele-przeciwno-rezimowi-bialorus-po-wyborach-prezydenckich>.

V tomto směru byl přelomem rok 2014, kdy Rusko anektovalo Krym a rozpoutalo válku na Donbase. Režim následně začal klást větší důraz na témata, která Bělorusko od Ruska odlišují, a opatrně evoluční cestou korigovat oficiální narativy.⁵

V ekonomické oblasti Lukašenka zavedl systém, který nazval „tržní socialismus“. Znamená to zastavení ekonomické transformace a ponechání většiny ekonomiky ve státních rukou. K mírné transformaci ekonomické struktury došlo až v důsledku ruského bankrotu v roce 1998 a v posledních letech také kvůli částečnému obratu k Číně⁶ a velkému růstu IT sektoru, jehož hodnota dosahuje přes 5 % HDP.⁷ I přes tento rozvoj zůstala v podstatě zachovaná struktura ekonomiky postavená na velkých podnicích ještě z doby SSSR, která je z velké části závislá na zpracování ruské ropy a jejím dalším exportu. Ještě v roce 2018 tvořilo samotné zpracování ropy 10 % příjmů běloruského státního rozpočtu.⁸ Zároveň Bělorusko nediverzifikovalo svůj zahraniční obchod a v souvislosti s integračními procesy v postsovětském prostoru zůstalo závislé především na ruském trhu a dotacích, jejichž snižování přineslo Bělorusku značné problémy.⁹ Patologickou závislost na Rusku dokazují také potíže související se zavedením takzvaného daňového manévru¹⁰, kterým Rusko postupně snižuje cla na ropu, jež Bělorusko, které je s Ruskem v celní unii, neplatí, a nahrazuje je daněmi. Zastavení dodávek ruské ropy v lednu 2020 pak vedlo k poklesu běloruského HDP ještě před vypuknutím pandemie koronaviru.¹¹

Navzdory tomuto systému ale zažilo Bělorusko od druhé poloviny 90. let až do světové ekonomické krize v roce 2008 nebývalý růst, stabilitu a velké snížení úrovně chudoby, což do značné míry vysvětluje dlouhodobou autentickou popularitu Lukašenky u části obyvatelstva, zejména v regionech mimo Minsk a u starší generace. Zároveň se ale tradičně potýkalo s vysokou mírou inflace,¹² kterou musel režim řešit dvěma měnovými reformami v letech 2000 a 2016, a od roku 2012 Bělorusko ekonomicky stagnuje.¹³

Ačkoliv se v Bělorusku již několik let neprovádí průzkumy veřejného mínění, je zjevné, že podpora Lukašenky v důsledku ekonomické stagnace evidentně poklesla. Ještě před svým zavřením v roce 2016 zveřejnil Nezávislý institut socioekonomických a politických studií průzkum, podle kterého podpora Lukašenky spadla na pouhých 29,5 %.¹⁴ V jiném průzkumu z roku 2016 se přes 80 % Bělorusů domnívalo, že ekonomika je v krizi, a přes 55 % odpovědělo, že z koncentrace moci

⁵ Kamil Kłysiński a Wojciech Konończuk, „Łączenie przeciwności: Polityka historyczna Białorusi”, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, 7. října 2020, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/Raport-OSW_Laczenie-przeciwnosci_net_o.pdf.

⁶ Andrew Higgins, „Shunned by West and Wary of Russia, Belarus Gets Help From China”, The New York Times, 20. července 2019, <https://www.nytimes.com/2019/07/20/world/europe/china-belarus-battery-protests.html>.

⁷ Alexandra Murphy, „How can Belarus's IT sector impact its international standing?”, Minsk Dialogue, 5. února 2020, <https://minskdialogue.by/en/research/memorable-notes/how-can-belarus-s-it-sector-impact-its-international-standing>.

⁸ Anna Maria Dwyer, „Economic Challenges for Belarus”, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 30. března 2020, https://pism.pl/publications/Economic_Challenges_for_Belarus.

⁹ Kamil Kłysiński, „Are reforms unavoidable? Belarus's economy facing a reduction of subsidies from Russia”, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, 7. března 2019, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2019-03-07/are-reforms-unavoidable-belarus-economy-facing-a-reduction>.

¹⁰ „Belarus' losses due to tax maneuver in Russia close to \$330m in 2019”, BelTA, 6. února 2020, <https://eng.belta.by/president/view/belarus-losses-due-to-tax-maneuver-in-russia-close-to-330m-in-2019-127876-2020/>.

¹¹ Anna Maria Dwyer, „Economic Challenges for Belarus”, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 30. března 2020, https://www.pism.pl/publications/Economic_Challenges_for_Belarus.

¹² „Inflation, consumer prices (annual %) - Belarus”, The World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?locations=BY>.

¹³ „GDP growth (annual %) - Belarus”, The World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=BY>.

¹⁴ Tony Wesolowsky, „Sasha 3%? Belarusians Poke Fun At President's Slipping Support”, Radio Free Europe/Radio Liberty, 25. června 2020, <https://www.rferl.org/a/belarusians-poke-fun-at-president-slipping-support/30690561.html>.

v rukách Lukašenky neplyne pro zemi nic dobrého. Dvě třetiny ale zároveň uvedly, že důležitější než změny je zachování stávající situace v zemi.¹⁵ Klíčový vliv na současnou situaci tak zřejmě mělo nezvládnutí koronavirové pandemie, kterou prezident označil za psychózu a občanům doporučil bránit se vodkou, chozením do sauny¹⁶ a prací s traktorem¹⁷. Nespokojenost občanů a vyprázdňenost režimu spolu s těmito bezprostředními impulzy otevřely před volbami prostor pro nové silné vyzyvatele současného vedení v podobě bankéře Viktora Babaryky, podnikatele Valeryje Capkaly a blogera a aktivisty Sjarheje Cichanouského. Ani jeden z nich nepatřil k tradiční prodemokratické opozici. Babaryka a Capkala mají vazby na byznys, zatímco Cichanouský patří k mladší generaci aktivistů využívající internet.

V souvislosti se zatčením všech tří potenciálních kandidátů se kandidatury ujala Cichanouského žena Svjatlana, kterou podpořila Capkalova manželka Veranika a koordinátorka Babarykovy kampaně Maria Kalesnikova. Tyto tři ženy přilákaly na předvolební mítinky desetitisíce Bělorusů, což je na místní poměry nebývalé množství lidí.¹⁸ Poslední kapkou pro řadu Bělorusů ale zjevně byly realitě naprosto vzdálené oficiální výsledky srpnových voleb a následné brutální zásahy proti protestujícím, které si vyžádaly i několik obětí na životech. Obzvláště velký ohlas měly zprávy z neblaze proslulé vazební věznice Akrescina v Minsku. Klíčovou roli v šíření protestů sehrávají i lepší možnosti komunikace online a s ní související možnost lépe organizovat protesty, k čemuž slouží především aplikace Telegram.

V reakci na situaci se ještě v srpnu zformovala opoziční Koordinační rada v čele s Cichanouskou. Vůči jejím představitelům ale režim brzy zahájil represe a pět ze sedmi členů předsednictva bylo postupně zatčeno. Kromě třech, kteří zůstávají ve vězení, byli všichni ostatní nuceni vycestovat ze země. Největší pozornost si v tomto směru získala laureátka Nobelovy ceny za literaturu Svjatlana Alexijevič, kterou přímo v Minsku podpořili představitelé diplomatických misí zemí EU. Jako poslední opustil Bělorusko 13. října Sjarhej Dyleuski, který vedl stávkové hnutí v Minském traktorovém závodu, za což byl zatčen celkem na 25 dní.¹⁹ Část politických vězňů byla propuštěna do domácího vězení až v souvislosti s Lukašenkovou návštěvou vězení KGB dne 10. října, kde se setkal s představiteli opozice v čele s Babarykou. Tímto setkáním Lukašenka podle slov Cichanouské symbolicky uznal existenci opozice, kterou dříve označoval za kriminální živly.²⁰

¹⁵ „Results of the IISEPS nation opinion poll June 2-12, 2016”, Independent Institute of Socio-Economic and Political Studies, <http://www.iiseps.org/?p=4733&lang=en>.

¹⁶ John Haltiwanger, „Europe’s last dictator got COVID-19 after telling people they could avoid it by drinking vodka and going to the sauna”, Business Insider, 28. července 2020, <https://www.businessinsider.com/europe-last-dictator-belarus-lukashenko-covid-19-vodka-sauna-2020-7>.

¹⁷ „Belarusian leader proposes ‘tractor’ therapy for virus”, EURACTIV, 16. března 2020, <https://www.euractiv.com/section/coronavirus/news/belarusian-leader-proposes-tractor-therapy-for-virus/>.

¹⁸ „Record 63K participants in Tsikhanouskaya’s pre-election rally in Minsk”, Belsat TV, 31. července 2020, <https://belsat.eu/en/news/record-63k-participants-in-tsikhanouskaya-s-pre-election-rally-in-minsk/?btid=d5b539c6770e46a30bce2cff66194ba8>.

¹⁹ Liudas Dapkus, „Belarus opposition leader threatens nationwide strike”, Associated Press News, 13. října 2020, <https://apnews.com/article/voting-fraud-and-irregularities-belarus-sviatlana-tsikhanouskaya-lithuania-elections-55b86b4f82accf152f926e02bcda499b>.

²⁰ „Two Opposition Figures In Belarus Released From Jail After Meeting With Lukashenka”, Radio Free Europe/Radio Liberty, 12. října 2020, <https://www.rferl.org/a/two-opposition-figures-in-belarus-released-from-jail-after-meeting-with-lukashenka/30888881.html>.

2. Mezinárodní rozměr

Mezinárodní rozměr v běloruských protestech hrál od počátku spíše druhořadou roli, avšak postupem času nabyl na důležitosti. Ruská federace jakožto partner Lukašenkova režimu se dění v Bělorusku účastnila prostřednictvím politické a diplomatické podpory z Kremlu, ekonomické spolupráce a finančních půjček či různých dalších forem přímé spolupráce, včetně společných vojenských cvičení a zapojování ruských poradců, novinářů či bezpečnostních expertů.²¹ Oproti tomu Západ odmítl uznat zfalšované výsledky prezidentských voleb a následně odsoudil brutalitu silových složek namířenou proti pokojným demonstrujícím. Jako protireakci zastavil spolupráci s Lukašenkovým režimem, zavedl sankce proti jednotlivým představitelům běloruského režimu a podpořil protestující občany a nezávislá média.²²

Pozice Evropské unie

Postoj Evropské unie k Bělorusku zaznamenal za uplynulý rok poměrně velký posun. Po roce 2016 docházelo ze strany EU vůči Bělorusku spíše k ústupkům a oteplování vzájemných vztahů s ohledem na obavy z Ruska a zároveň Lukašenkův režim podnikl dílčí ústupky vůči EU, včetně dialogu o trestu smrti či zapojení občanské společnosti do rozhodovacího procesu v zemi. Toto oteplování a evropská spolupráce s Běloruskem, včetně té ekonomické, vyvrcholila na začátku roku 2020 podpisem tzv. readmisní (návrátové) dohody a smlouvy o vízové facilitaci, o kterou běloruské úřady dlouhou dobu usilovaly. Smlouva o vízovém zjednodušení vstoupila v platnost 1. července 2020, tedy krátce před prezidentskými volbami.

Nicméně již od května 2020 se začaly vzájemné vztahy prudce zhoršovat v souvislosti s narůstajícím nátlakem režimu na opoziční prezidentské kandidáty. Evropská služba pro vnější činnost vydala v této souvislosti několik ostrých prohlášení a další apely přišly i od Evropského parlamentu a členských států EU. Lukašenkův režim však nereagoval. Evropská unie běloruské prezidentské volby prohlásila za nesvobodné a nerovné a kvůli zjevné falzifikaci výsledků je neuznala.²³ Rovněž kritizovala, že do země nebyla pozvána mezinárodní pozorovatelská mise OBSE/ODIHR. V tomto ohledu tedy Evropská unie postupovala konzistentně a poměrně rázně. Již na svém prvním zasedání po 9. srpnu 2020 evropští zahraniční ministři prohlásili, že jsou připraveni neuznat výsledky voleb a Lukašenků jako jejich vítěze. Tuto pozici později zopakovala a potvrdila i Evropská rada a evropští lídři na svém mimořádném setkání k Bělorusku dne 19. srpna, kde taktéž došlo k vyčlenění speciálních finančních prostředků ve výši 53 milionů EUR na podporu běloruských občanů v boji proti koronaviru stejně jako občanské společnosti a nezávislých médií. Evropští lídři také vyzvali k zahájení národního dialogu, ideálně při zprostředkování OBSE.²⁴

Vyhlášení sankcí se zprvu zkomplikovalo a odsunulo až na začátek října kvůli bilaterálním sporům mezi Kypr a Tureckem. Nakonec se na seznam dostalo

²¹ „After Belarusian Journalists Quit State TV, Russians Fill The Void”, Radio Free Europe/Radio Liberty, 24. srpna 2020, <https://www.rferl.org/a/after-belarusian-journalists-quit-state-tv-russians-fill-the-void/30800576.html>.

²² Alice Tidey & Shona Murray, „Belarus Announces Retaliatory Sanctions against the EU”, Euronews, 2. října 2020, <https://www.euronews.com/2020/10/02/belarus-announces-retaliatory-sanctions-against-the-eu>.

²³ „Belarus: Declaration by the High Representative on behalf of the European Union on the presidential elections”, Council of the European Union, 11. srpna 2020, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/08/11/belarus-declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-european-union-on-the-presidential-elections/>.

²⁴ „EU executive to reroute 53 million euros to help civil society, fight against COVID in Belarus”, Reuters, 19. srpna 2020, <https://www.reuters.com/article/us-belarus-election-vonderleyen-idUSKCN25F1PR>.

přes 40 osob včetně běloruského ministra vnitra či představitelů centrální volební komise a později byl přidán i sám Aljalexandr Lukašenka. Bělorusko na zavedení sankcí reagovalo velmi ostře a přinutilo Polsko a Litvu omezit své diplomatické zastoupení v zemi, znovu akreditovat novinářské licence západních novinářů a zavedlo svůj vlastní sankční seznam osob a politiků v EU.

Od počátku běloruské krize EU čelila určitým dilematům, jak postupovat. Projevilo se to zejména v případě širšího geopolitického rámce a evropských zájmů v regionu, které ohrožuje příklon Běloruska k Rusku. V první řadě se EU potýká s otázkou, jak zachovat nezávislost, suverenitu a posílit odolnost Běloruska vůči vnějším hrozbám, aniž by ho ostrá evropská reakce vehnala do ruské náruče. Dalším problémem je, jak pomoci běloruským občanům v boji proti koronaviru a přitom nespolupracovat přímo s běloruskými institucemi, které jsou pod přímou kontrolou režimu. Některé státy jako Francie nebo Německo se ze začátku krize zdráhaly zařadit Lukašenku na sankční seznam, aby tím nevyčýlily citlivou geopolitiku v regionu a neohrožily minský mírový proces mezi Ruskem a Ukrajinou, které od počátku formálně hostí právě Bělorusko.

Evropa a Západ budou i do budoucna prosazovat opakování prezidentských voleb,²⁵ zahájení národního dialogu a zapojení běloruské opozice, včetně Koordinační rady, do politického vývoje v zemi stejně jako komplexní revizi evropsko-běloruských vztahů. Zároveň ochota zařadit Lukašenku²⁶ na sankční seznam EU a dále ho rozšířit²⁷ stejně jako stahovat velvyslance EU z Běloruska do určité míry zavírá cestu pro případné bilaterální vyjednávání. Je však nutné zdůraznit, že běloruský režim nemá o dialog s EU zájem²⁸ a zcela se přimkl k Rusku, v němž vidí jediného spojence. Do budoucna je tedy možné očekávat další zpřísnování sankčního režimu, a to zejména v případě, pokud by se běloruský režim skutečně uchýlil k násilí a používání smrticích zbraní proti demonstrantům, jejichž nasazení režim formálně povolil 12. října.²⁹ Sankce mohou dopadnout na příslušníky režimního aparátu nebo státních podniků stejně jako na nejvýše postavené režimní činitele, včetně rodiny Lukašenky. Kromě toho EU posvětila dřívější nápad Polska a zemí Visegrádské skupiny realizovat tzv. Marshallův plán³⁰ na ekonomickou podporu Běloruska v případě, že dojde k demokratizaci země a odstavení Lukašenkova režimu od moci. Nad rámec toho Evropský parlament přišel ve své rezoluci z 21. října 2020 s celou řadou dalších výzev, včetně pozastavení vyjednávání v rámci tzv. partnerských priorit mezi EU a Běloruskem, zřízení speciální mise pro Bělorusko (jako tomu bylo v případě Ukrajiny) či zvážení zrušení vízového režimu pro běloruské občany ohrožované Lukašenkovým režimem.³¹

²⁵ „The EU needs to comprehensively review its relations with Belarus”, European Parliament, 21. října 2020, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20201016IPR89554/the-eu-needs-to-comprehensively-review-its-relations-with-belarus>.

²⁶ „Belarus: EU adopts conclusions”, Council of the European Union, 12. října 2020, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/10/12/belarus-eu-adopts-conclusions/>.

²⁷ „EU Agrees To Extend Sanctions To Lukashenka, 14 Others Over Crackdown In Belarus”, RFE/RL, 4. listopadu 2020, <https://www.rferl.org/a/eu-agrees-to-extend-sanctions-to-lukashenka-14-others-over-crackdown-in-belarus/30930420.html>.

²⁸ „Belarus crisis: EU says it does not recognise election results”, The Guardian, 19. srpna 2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/aug/19/belarus-crisis-eu-leaders-emergency-talks-lukashenko-protests>.

²⁹ „Belarus: Remarks by the High Representative/Vice-President Josep Borrell at the EP plenary on relations with Belarus”, EEAS, 20. října 2020, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/87279/belarus-remarks-high-representativevice-president-josep-borrell-ep-plenary-relations-belarus_en.

³⁰ „Poland to propose EU ‚Marshall Plan‘ for Belarus”, Notes from Poland, 14. září 2020, <https://notesfrompoland.com/2020/09/14/poland-to-propose-eu-marshall-plan-for-belarus/>.

³¹ „European Parliament recommendation of 21 October 2020 to the Council, the Commission and the Vice-President of the Commission / High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy on relations with Belarus”, European Parliament, 21. října 2020, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0280_EN.html.

Ruský postoj

Od minulého roku se ruská politika vůči Bělorusku poměrně zásadním způsobem vyostřila. Ač rusko-běloruské vztahy měly od roku 1994 proměnlivou tendenci, po celou dobu existoval jeden objektivní limit, kterým bylo udržení běloruského režimu v čele s prezidentem Lukašenkou. Vzájemná spolupráce obou zemí však kolísala podle aktuálních zájmů obou zemí. Nejviditelněji se to projevovalo v mezinárodní politice, např. pokud jde o anexi Krymu a obavy, že by Bělorusko mohlo potkat stejný osud, či pokus Lukašenky o roli mírotvorce ohledně války na Donbase. Lukašenka po roce 2014 přestal perzekuovat používání běloruského jazyka a kultury ve veřejném prostoru, aby omezil vliv ruských médií na jeho vlastní občany.

Distance vůči asertivní ruské politice měla samozřejmě také svůj vnitropolitický rozměr. Od poloviny 90. let spolu Bělorusko a Rusko budují tzv. svazový stát, avšak Lukašenka od nástupu Vladimira Putina v roce 2000 realizaci bojkotuje, protože by to ohrozilo jeho vlastní postavení a moc. Rusko však v posledních dvou letech projevuje ambici těsněji připoutat Bělorusko do své sféry vlivu. Na konci minulého roku, kdy uplynulo 20 let od podpisu tzv. svazové smlouvy, Rusko chtělo významně posunout integraci, což by však znamenalo de facto pohlcení Běloruska.³² Lukašenka a jeho garnitura celý proces záměrně hatili, na což Rusko reagovalo zavedením tzv. daňového manévru do praxe.³³ Krizi nakonec pomohl zažehnat mj. americký ministr zahraničních věcí Mike Pompeo, který na návštěvě v Minsku na začátku února 2020 přislíbil dodávky ropy z USA,³⁴ což obě země opět dostalo k vyjednávacímu stolu. Nicméně celá situace znovu odhalila úroveň běloruské závislosti na východním sousedovi.

Vzájemné vztahy se před klíčovými prezidentskými volbami 9. srpna ještě vyostřily po zatčení bývalého šéfa Belgazprombanky a potenciálního vyzývatele Lukašenky Viktora Babaryky, člověka se silnými vazbami na Rusko a jeho finanční sektor, stejně jako jeho syna a dalších lidí z týmu, kteří pracovali v této dceřiné pobočce ruské Gazprombanky. Dalším šrámem byla tzv. aféra Wagnerovců, příslušníků ruských nájemných ozbrojených sil, kteří využívali minské letiště jako krycí místo pro přepravu do konfliktních zón po celém světě.³⁵ Ruské vnímání běloruských prezidentských voleb bylo od počátku význačné, avšak sledovalo dvě oddělené a zároveň úzce provázané koleje. Prvním strategickým cílem bylo oslabit běloruský režim a prezidenta Lukašenkou natolik, aby mohlo Rusko snadněji prosadit své cíle, což znamená pokračování integračního procesu v rámci svazového uskupení či spuštění plnohodnotné vojenské základny na běloruském území. Bělorusko dlouhodobě tyto požadavky odmítalo, avšak v oslabené pozici by na ně muselo přistoupit.³⁶ Z druhé strany pro Rusko není ani žádoucí, aby režim zcela padl a nastalo to, co Rusko označuje za tzv. barevnou revoluci". Proto také nadále Kreml odmítá vyjednávat se Svjatlanou Cichanouskou.

Stejně jako běloruský režim ani Moskva na začátku neočekávala tak razantní občanskou mobilizaci a propad legitimity Lukašenkova vedení. Proto jedním z klíčových dilemat bylo, jakými prostředky prozatím udržet Lukašenkou u moci tak, aby Rusko v Bělorusku neutrpělo podobnou porážku jako v případě Ukrajiny

³² „Under Pressure: Can Belarus Resist Russian Coercion?“, ISS, 7. července 2020, <https://www.iss.europa.eu/content/under-pressure-can-belarus-resist-russian-coercion>.

³³ „Belarus' losses due to tax maneuver in Russia close to \$330m in 2019“, BELTA, 6. února 2020, <https://eng.belta.by/president/view/belarus-losses-due-to-tax-maneuver-in-russia-close-to-330m-in-2019-127876-2020/>.

³⁴ „Pompeo visits Belarus as Minsk's ties with Moscow fray“, Reuters, 1. února 2020, <https://www.reuters.com/article/us-belarus-usa-pompeo-idUSKBN1ZV31O>.

³⁵ Fedor Pavlyuchenko, „Detention of the ‚Wagnerites‘ is good for Belarus. Here is why“, iSANS, 4. srpna 2020, <https://isans.org/columns-en/detention-of-the-wagnerites-is-good-for-belarus-here-is-why.html>.

³⁶ „Russia complains over Belarus's refusal to host air base“, Reuters, 26. září 2020, <https://www.reuters.com/article/us-russia-belarus-airbase-idUSKBN1WB1NT>.

a neztratilo běloruské veřejné mínění přímým zásahem do vnitřních záležitostí země. Z tohoto kalkulu nakonec vyšla spíš neveřejná forma podpory přímo v Bělorusku prostřednictvím vyslání ruských vojenských poradců, novinářských štábů či dalších expertů, kteří nejsou vidět, ale mají zásadní vliv na vývoj situace³⁷.

Kromě toho se však ruský režim uchýlil k celé řadě dalších doplňujících kroků umožňujících Lukašenkovi navýšit domácí legitimitu. Jsou to opakované finanční půjčky,³⁸ společná vojenská cvičení a diplomatická podpora. Rusko se také přidalo k běloruským protisankcím proti Západu či zařadilo Cichanouskou na svůj vlastní rejstřík stíhaných osob. Na druhou stranu se v poslední době začala ozývat kritika běloruského vedení za protizákonné jednání silových struktur například od ruského ministra zahraničních věcí Lavrova.³⁹ Lukašenkovo setkání s uvězněnými opozičníky lze vnímat v kontextu nátlaku Ruska vzhledem k neuspokojivé mezinárodní situaci a stále sílící podpoře Bělorusů Cichanouské. Jak se bude ruský postoj vyvíjet v budoucnu, není v tuto chvíli úplně jasné. Dá se však očekávat, že Rusko bude vyvíjet nátlak na urychlené prosazení ústavních změn v zemi,⁴⁰ s konečným cílem přeměnit Bělorusko v parlamentní režim, čímž by si otevřelo prostor pro své spojence v parlamentu a taktéž určité odsunutí nepopulárního Lukašenky do pozadí.⁴¹ Již v tuto chvíli je jasné, že proces tranzice moci a určité formy decentralizace pravomocí bude velmi citlivou záležitostí, na kterou bude Rusko chtít mít vliv, a to včetně konkrétního znění nové verze běloruské ústavy, o které se spekuluje, že se píše více v Moskvě než v Minsku.⁴² Pokud k tomu v této podobě skutečně dojde, znamenalo by to, že se Lukašenka dostal do úplného područí Moskvy. Pokud by se stále udržel u moci, tak pouze jako ruský vazal.⁴³

3. Současný stav a další směřování

Běloruský režim stojí na několika pilířích, které jej udržují stabilním. Od 9. srpna se některé z nich začaly částečně drolit, avšak aby režim padl a otevřel se prostor pro odchod současného politického vedení země, musela by se zhroutit jejich podstatná část. V závislosti na tom, jaká část se případně zhroutí, může vývoj variovat od přetrvání současné situace s drobnými modifikacemi až po nějaké formy občanské války. Nejdůležitější pilíře, na nichž stojí režim, jsou obyvatelstvo, bezpečnostní aparát, státní podniky a státní aparát.

Z hlediska **obyvatelstva** došlo k rekordní mobilizaci, k níž se přidali i ti Bělorusové, kteří byli dříve apolitičtí. Masové demonstrace si však zpravidla svůj potenciál udrží jen určitou dobu a aby se prodloužil, je potřeba přistoupit k organizaci. Prvotní reakce úřadů plošně aplikovat násilí a zatýkání se postupně proměnila. Násilí začalo cílit na organizátory protestního hnutí a lidi s mobilizačním potenciálem, kteří

³⁷ Matthew Luxmoore, „After Belarusian Journalists Quit State TV, Russians Fill The Void”, Radio Free Europe/Radio Liberty, 24. srpna 2020, <https://www.rferl.org/a/after-belarusian-journalists-quit-state-tv-russians-fill-the-void/30800576.html>.

³⁸ Vladimir Soldatkin, „Putin throws \$1.5 billion lifeline to embattled Belarus leader”. Reuters, 15. září 2020, <https://www.reuters.com/article/belarus-election-russia-int-idUSKBN26521Z>.

³⁹ „Lavrov: We Must Urge the Belarusian Security Forces to Act According to the Law”, Charter 97, 14. října 2020, <https://charter97.org/en/news/2020/10/14/396965/>.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ „Что задумал Кремль: зачем Россия продвигает поправки в белорусскую Конституцию?”, EJ.by, 27. října 2020, <https://ej.by/news/politics/2020/10/27/chto-zadumal-kreml-zachem-rossiya-prodvigaet-popravki-v-belorusskuyu.html>.

⁴² András Rác, Cristina Gherasimov and Milan Nič, „FOUR SCENARIOS FOR THE CRISIS IN BELARUS”, 27. srpna 2020, <https://dgap.org/en/research/publications/four-scenarios-crisis-belarus>.

⁴³ Vladimir Socor, „Russia's Interests in Belarus: Ends and Means (Part One), Jamestown”, 15. října 2020, <https://jamestown.org/program/russias-interests-in-belarus-ends-and-means-part-one/> a Artyom Shraibman, The House That Lukashenka Built: The Foundations, Evolution, and Future of the Belarusian Regime, Carnegie Moscow Center, April 2018, https://carnegieendowment.org/files/CP328_Shraibman_Belarus_FINAL.pdf.

byli buď zadrženi, nebo donuceni opustit Bělorusko, čímž byl eliminován jejich vliv na dění na domácí scéně. Režim tímto krokem zasadil opozičnímu hnutí podstatnou ránu. Režim se snažil vsadit na to, že čím déle se celý proces bude prodlužovat, tím více začne upadat nadšení a začne se vracet pocit marnosti dosažení změn. Od 9. srpna však můžeme pozorovat periodické vlny nárůstu mobilizace občanů. O víkendech probíhají největší demonstrace, které i skoro dva měsíce od voleb svým rozsahem zúčastněných značně převyšují dosavadní povolební protesty.⁴⁴ Mobilizace občanů probíhá i v různých formách, např. ženské pochody, pochod důchodců, akce ve dvorech domů atd.⁴⁵ Je vidět, že i když se situace nevyvíjí pro demonstranty směrem k hmatatelnějším změnám, Bělorusy a Bělorusky odhodlání neopouští.

Bezpečnostní aparát je zásadní složkou, na niž režim spoléhá a dlouhodobě pracuje na udržení její loajality. Z jedné strany režim udělal z příslušníků bezpečnostních sil privilegovanou vrstvu kombinací ekonomického zajištění a různých výhod, z druhé strany se je snaží provázat s režimem natolik, že by jeho pád znamenal i jejich. Z hlediska jednotlivých příslušníků vidíme, že někteří, zvláště v prvních dnech po volbách, veřejně rezignovali a prohlásili, že používat násilí proti pokojně se chovajícím demonstrantům odporuje jejich přísaze.⁴⁶ S tím souvisí i druhý aspekt - v prvních dnech policejní složky na některých místech odmítly zasáhnout proti demonstrantům. Většina takových případů se odehrála v menších městech, kde místních pořádkových sil bylo řádově méně než demonstrantů, neměly žádné předchozí zkušenosti se zasahováním na podobných akcích a navíc s nimi mnohdy byly provázáni osobními vazbami.⁴⁷ Tyto skutečnosti na začátku vypadaly jako počínající eroze ozbrojených složek, avšak k dalšímu zásadnějšímu drození nedošlo. Částečně je to i důsledkem toho, že režim snížil míru násilí, zatímco se snažil definovat další strategii udržení u moci. Represe ze strany ozbrojených složek přichází rovněž ve vlnách, především tehdy, když se režim cítí dostatečně silný, zatímco ve chvílích nejistoty ubírá na násilí.

Ani z hlediska **státních podniků a státního aparátu** nedochází k podstatnější erozi, režim opouští spíše jednotlivci. Úřady se velmi rychle zaměřily na jednotlivce, kteří jsou ekonomicky závislí na svých pozicích v rámci aparátu a podniků a režim na ně vyvíjí nátlak. V situaci, kdy postup opozice není tak razantní jako na začátku, příslušníci těchto skupin přešli do vyčkávacího módu. Opozice jak v Bělorusku, tak v zahraničí si roli těchto pilířů uvědomuje. Od srpna se objevilo několik pokusů o vyhlášení generální stávkou, avšak došlo pouze k částečnému zastavení výroby na omezenou dobu a stávkám dělníků v některých závodech.⁴⁸ Dne 26. října se na popud Svjatlany Cichanouské Bělorusové pokusili o vyhlášení generální stávkou, uskutečnily se však jen lokální stávkou, ke kterým se přidaly některé státní instituce jako univerzity nebo soukromé společnosti.⁴⁹ Do budoucna právě generální stávka bude klíčovým bodem, který bude mít vliv na další rozrušování režimu.

Budoucnost protestů

Na začátku byla dynamika protestního hnutí velmi vysoká a v krátkém čase vyvolala skutečně masovou reakci – v dobách největších protestů bylo podle nezávislých

⁴⁴ „Belarus President Alexander Lukashenko under fire”, BBC, 11. září 2020, <https://www.bbc.com/news/world-europe-53637365>.

⁴⁵ „Не только Лукашенко — мы тоже много сделали для страны». Монологи пенсионеров, которые выходят на протесты”, TUT.BY, 13. října 2020, <https://news.tut.by/society/703887.html>.

⁴⁶ Franak Viačorka (@franakviacorka), „This man claims he is an actual police officer...”, Twitter, 12. srpna 2020, <https://twitter.com/franakviacorka/status/1293643814637314050>.

⁴⁷ „Cops quit in Belarus: 'That's not why we entered the force'”, DW, 21. srpna 2020, <https://www.dw.com/en/cops-quit-in-belarus-thats-not-why-we-entered-the-force/a-54652073>.

⁴⁸ Алєг Грузьдзіловіч, „Частка працаўнікоў МТЗ вырашыла працягнуць страйк”, Svaboda.org, 18. srpna 2020, <https://www.svaboda.org/a/30789883.html>.

⁴⁹ Ганна Соўсь, „Агульнанацыянальны страйк толькі распачаўся і будзе ўзмацняцца”, — Ціханоўская пра першыя вынікі”, Svaboda.org, 26. října 2020, <https://www.svaboda.org/a/30913825.html>.

médií v ulicích Minsku až několik stovek tisíc lidí.⁵⁰ Režim se však rychle vzpamatoval z prvotního zaskočení a změnil taktiku. V důsledku toho, že režim z velké části eliminoval vliv organizátorů protestních akcí, nepodařilo se vyhlásit celonárodní generální stávkou a ani se protestujícím nepodařilo na svou stranu získat větší část bezpečnostního aparátu, se Bělorusko dostalo do zdoluhavého procesu, který kráčí směrem k nejistému výsledku. Obecně čím déle se ulici nedaří dosáhnout výraznějších úspěchů, jako např. zastavit politický a ekonomický život v zemi či přímo začít konstruktivně vyjednávat s režimem, tím více se celý proces dostává do „poziční války“. Úřady přichází s různými kroky, které mají působit jako ústupek, ale reálný cíl je získat čas. Jedním z takových může být setkání Aljalexandra Lukašenky s uvězněnými opozičníky ve vazební věznici, kde s nimi údajně několik hodin řešil změnu běloruské ústavy.⁵¹ Celý formát setkání dává najevo, že se nejedná o reálně míněný krok režimu směrem k dialogu s opozicí, ale úhybný manévr, který má za cíl ukonejšit veřejnost a rozdělit opoziční hnutí.

Prodlužování celého procesu hraje do karet režimu, který má čas se zkonsolidovat, vymyslet strategii a využít všechny kapacity, které má k dispozici, na rozdíl od protestujících, aby se udržel u moci. Mezitím se snaží omezit nezávislé informační zdroje v rámci Běloruska a dále eliminovat jednotlivce s mobilizačním potenciálem. Úřady nyní vymýšlí, jak situaci co nejvíc protahovat, aniž by musely udělat zásadní ústupky. Nápad změnit ústavu není nový a podobný postup můžeme vidět i v jiných postsovětských zemích, kde se příslušníkům nedemokratických režimů tato taktika vyplatila (Rusko 2020⁵²), či nevyplatila (Arménie 2018⁵³). Běloruský režim se nyní upíná ke změně ústavy jako prostředku, jak získat čas, který využije k omezení demonstrací a dalšímu manévrování. Skutečné opoziční síly k jednáním o změnách ústavy přizvány nebyly. Bude-li nová ústava napsána a přijata, pak se bude jednat o dokument vnucený opozicí, která na něm nebude mít žádný reálný podíl. Následné volby tudíž budou probíhat podle narýsovaných pravidel vládou, která se postará, aby z voleb vzešly maximálně kosmetické změny v podobě přesunu dílčích kompetencí, ale podstata režimu zůstala stejná.

4. Pozice České republiky

Česká republika je v zemích Východního partnerství včetně Běloruska dlouhodobě aktivní prostřednictvím celé řady zahraničněpolitických nástrojů, včetně ekonomické diplomacie, proaktivních ambasád, vízové politiky, kulturních vztahů, podpory občanské společnosti. Česká diplomacie má v regionu východní Evropy dobré jméno a značku, která je respektovaná. Bělorusko v tomto ohledu není výjimkou, a proto měla česká diplomacie dobrou startovací pozici k zapojení do vytváření společného evropského přístupu k běloruské krizi.

České klady a zápory

Pozice České republiky vůči běloruské krizi byla aktivní a na evropské poměry poměrně ambiciózní. Jako členský stát ze střední a východní Evropy a tzv. skupiny podobně smýšlejících zemí o východním sousedství měla ČR od počátku silnou vůli

⁵⁰ „Пасьля мітыngu «за Лукашэнку» сотні тысяч менчукоў выйшлі на пратэст супраць яго. Што адбываецца ў Беларусі”, Svaboda.org, 16. srpna 2020, <https://www.svaboda.org/a/30786243.html>.

⁵¹ „Лукашенко встретился в СИЗО КГБ с политзаключенными. Среди них — Бабарико, Знак, Шклярков, Власова”, TUT.BY, 10. října 2020, <https://news.tut.by/economics/703572.html>.

⁵² „Как изменится Конституция России. Главные поправки”, RBK, 2. července 2020, <https://www.rbc.ru/politics/02/07/2020/5e689b689a7947e1824b2770>.

⁵³ Tereza Soušková, „Arménie mezi EU a Ruskem: hledání důstojného života”, Demokratický střed, 14. června 2019, <https://www.demokratickystred.cz/armenie-mezi-eu-ruskem-hledani-dustojneho-zivota/>.

se do řešení krize zapojit. Kromě přímočarých vyjádření MZV⁵⁴ a šéfa české diplomacie Tomáše Petříčka jsme zejména před 21. srpnem viděli i celou řadu velmi ostrých veřejných prohlášení na účet běloruského režimu ze strany českého premiéra Andreje Babiše. Ta by se pravděpodobně dala považovat za vůbec nejsilnější mezi západními státníky, když například premiér dne 13. srpna prohlásil, že doufá, že toto jsou poslední hodiny krutého běloruského režimu⁵⁵ či že věří, že se v Bělorusku podaří zopakovat rok 1989 (a ne 1968).⁵⁶ Nicméně za touto silnou rétorikou se neskrývalo mnoho skutečného obsahu a ostrá linie premiéra se po konci srpna již neudržela. Nejlepším příkladem ochladnutí zájmu Andreje Babiše bylo odmítnutí setkání s lídryní běloruské opozice Cichanouskou po setkání premiérů V4 v Polsku 10. září, které vzešlo na návrh polského premiéra Morawieckého.⁵⁷

Nicméně česká diplomacie se i tak společně s Polskem a pobaltskými státy zapojila do řešení krize nejvíce ze všech zemí EU, a ČR se rovněž dostala mezi státy, které byly od počátku v hledáčku běloruské a ruské propagandy jako údajní organizátoři demonstrací.⁵⁸ Česká aktivita se projevila například při podpoře polské iniciativy svolat mimořádný summit evropských šéfů k Bělorusku,⁵⁹ který se nakonec uskutečnil 19. srpna, tedy již deset dní od běloruských voleb. Kromě toho MZV ČR vyčlenilo speciální finanční prostředky ve výši 10 milionů korun a ministerstvo vnitra přispělo svým programem MEDEVAC,⁶⁰ v rámci něhož se do poloviny října podařilo do ČR na léčení a rehabilitaci přepravit 43 Bělorusů. Česká republika byla v tomto ohledu mezi nejvíce akceschopnými evropskými státy, které nabídly svou pomoc běloruské opozici. V tomto ohledu stavěla ČR na své zkušenosti s podporou prodemokratických hnutí ve světě. Do distribuce a administrace pomoci se kromě domácí občanské společnosti zapojila také běloruská diaspora v ČR. České angažmá bylo vidět také v mediální oblasti např. v podpoře Rádia svobodná Evropa/Rádia svoboda (RFE/RL), které z Prahy operuje po celém světě, včetně rusko- a běloruskojazyčného prostoru. Nakonec je třeba připomenout také české zapojení přímo na místě a aktivity českého velvyslance Tomáše Pernického, který se podílel na podpoře Koordinační rady, včetně fyzické ochrany laureátky Nobelovy ceny za literaturu Svjatlany Alexijevič při společné akci evropských velvyslanců.⁶¹ Jeho odvolání na konzultace do Prahy jako reakci na běloruské protisankce bylo taktéž kvitováno ze strany partnerů z Polska a Litvy.⁶²

⁵⁴ Zdeňka Kuchyňová, „Petříček: Lidé mají právo říct, jaká bude budoucnost Běloruska“, Radio Prague International, 17. srpna 2020, <https://cesky.radio.cz/situaci-v-belorusku-se-bude-v-utery-zabyvat-bezpecnostni-rada-8689470>.

⁵⁵ Andrej Babiš (@AndrejBabis), „Díval jsem se teď na vícero videí z Běloruska“, Twitter, 13. srpna 2020, <https://twitter.com/AndrejBabis/status/1293988868069490688>.

⁵⁶ „Babiš chce pro Bělorusy sametovou revoluci, ne model srpna 1968“, Novinky.cz, 16. srpna 2020, <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/babis-chce-pro-belorusy-sametovou-revoluci-ne-model-srpna-1968-40333489>.

⁵⁷ „Babiš odmítl setkání visehradské čtyřky s běloruskou opozicí. Tvrdí, že nechce jednat unáhleně“, iRozhlas, 10. září 2020, https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/visegradska-ctyrka-babis-belorusko-opozice-summit_2009101853_onz.

⁵⁸ Jan Cemper, „Lukašenkova propaganda: Většina zadržovaných v Bělorusku jsou prý cizinci“, Forum 24, 23. srpna 2020, <https://www.forum24.cz/lukasenkova-propaganda-vetsina-zadrzenych-v-belorusku-jsou-pry-cizinci-tvrdi-propaganda/>.

⁵⁹ Andrej Babiš (@AndrejBabis), „Mluvil jsem s polským premiérem @MorawieckiM a navrhne @eucopresident urgentní videocall členů Evropské rady.“, Twitter, 14. srpna 2020 <https://twitter.com/AndrejBabis/status/1294130599238807553>.

⁶⁰ „Česko pomohlo v rámci programu MEDEVAC 43 Bělorusům zraněným či pronásledovaným režimem A. Lukašenka“, Ministerstvo vnitra, 10. října 2020, <https://www.mvcr.cz/clanek/cesko-pomohlo-v-ramci-programu-medevac-43-belorusum-zranenym-ci-pronasledovanim-rezimem-a-lukasenka.aspx>.

⁶¹ „Český velvyslanec chránil běloruskou nobelistku Alexijevičovou před zatčením, pomohli i další diplomaté“, HN.cz, 9. září 2020, <https://zahranicni.ihned.cz/c1-66814110-cesky-velvyslanec-v-belorusku-pomahal-ochranit-nobelistku-alexijejicovou-pred-zatcenim-zapojily-se-i-dalsi-zeme>.

⁶² „Česko stáhne velvyslance z Běloruska, je to akt solidarity, míní Petříček“, iDNES.cz, 8. října 2020, https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/ceska-republika-stazeni-velvyslanec-v-belorusko-konzultace-tomas-petricek-pernicko-solidarita-polsko.A201008_130829_zahranicni_kane.

Značný prostor pro zlepšení tradičně existuje v oblasti strategické komunikace a efektivnější koordinace s partnery v EU a NATO. Česká republika se stala cílem běloruské a ruské propagandy, která ČR společně s dalšími zeměmi obvinila z organizování protestů a vměšování se do běloruských vnitřních poměrů.⁶³ Česká kapacita reagovat na podobné výpady je tradičně slabá a nedostatek koordinace mezi jednotlivými vládními resorty, ale také různými diplomatickými kanály, byla v tomto případě opět zřetelná. Naopak rozhodnutí premiéra Babiše nesejít se s Cichanouskou, aby tím dále nepřiléval oleje do ohně ruské a běloruské propagandy, se ukázalo jako nesmyslné, zejména v kontextu pozdějších setkání Cichanouské s francouzským prezidentem Macronem či německou kancléřkou Merkelovou. Tento postup poškodil jinak dobrý a konzistentní český přístup k běloruské krizi a ani následné dvojí setkání ministra Petříčka s Pavlem Latuškou, členem předsednictva Koordinační Rady, v Praze tak nemohlo tento šrám na české reputaci úplně nahradit.⁶⁴ Petříček se s Cichanouskou setkal alespoň virtuálně během konference Forum 2000 v polovině října.⁶⁵

Dalším prozatím nevyčerpaným kanálem, který někteří západní lídři neváhali využít, je dialog s Moskvou. Právě touto cestou Angela Merkelová, Emmanuel Macron a další evropští lídři apelovali na běloruský režim, aby se neuchyloval k násilí na svých občanech, a na Rusko, aby nezasahovalo do vnitřních záležitostí v zemi. ČR k tomu měla několik příležitostí, když alespoň do začátku září probíhaly schůzky s ruskými diplomaty v Praze v rámci příprav konzultací o bilaterálních problémech ve vzájemných vztazích.⁶⁶ Pro zdůraznění českých a společných evropských priorit bude nicméně ještě prostor, zejména pak pokud se česko-ruské bilaterální konzultace v budoucnu opět odblokují.

Posledním výrazným příspěvkem do česko-běloruských vztahů, který ČR prozatím neuvedla v platnost, je Zákon o ochraně lidských práv (tzv. český Magnitského zákon), který by českým úřadům umožnil na bilaterální úrovni postihovat pachatele trestných činů či osoby závažným způsobem porušující lidská práva v zahraničí a potrestat je zmražením finančních aktiv, zákazem vstupu či obstaráním majetku na českém území. Návrh tohoto zákona byl na začátku září 2020 představen poslanci Pirátské strany a bude se na plénu Poslanecké sněmovny projednávat v blízké budoucnosti.⁶⁷ Podpoří-li čeští zastupitelé tuto iniciativu, česká diplomacie získá významný nástroj.

Česká dilemata a postoj do budoucna

Pro Českou republiku představuje Bělorusko vážnou výzvu pro její východní politiku a prosazování svých cílů v regionu, mezi něž obecně patří dosažení a udržení stability a bezpečnosti. Jak však silně reagovat na události v Bělorusku a pomoci místním obyvatelům, a přitom přespříliš nezasahovat do místních politických procesů a zároveň neoslabit běloruskou odolnost vůči ruskému vlivu a zásahům je jedno ze zásadních dilemat, před kterými česká diplomacie v současné chvíli stojí.

⁶³ „Czechia denies organizing protests in Belarus and supplying them with flash-grenades”, Prague Monitor, 11. srpna 2020, <http://praguemonitor.com/2020/08/11/czechia-denies-organizing-protests-belarus-and-supplying-them-flash-grenades>.

⁶⁴ „Petříček se sešel s běloruským opozičníkem a odsoudil zákroky proti demonstrantům”, Aktuálně.cz, 10. září 2020, <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/petricek-se-sesel-s-beloruskym-opozicnikem/r~2f8d7c58f36b11ea9d74ac1f6b220ee8/>.

⁶⁵ „Cichanouská dorazí na Forum 2000. Bude debatovat s Petříčkem”, ČT24, 7. října 2020, <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3201375-cichanouska-dorazi-na-forum-2000-bude-debatovat-s-petrickem>.

⁶⁶ Lukáš Prchal, „Diplomat Jindrak žádá ministerstva, aby dodala témata na nejisté konzultace s Ruskem”, 6. září 2020, <https://denikn.cz/432448/diplomat-jindrak-zada-ministerstva-aby-dodala-temata-na-nejiste-konzultace-s-ruskem/>.

⁶⁷ „Parlament dostane na stůl nový sankční zákon na ochranu lidských práv”, iDNES.cz, 2. září 2020, https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/zakon-na-ochranu-lidskych-prav-analogie-magnitskeho-zakona-snemovna-lipavsky.A200902_100353_domaci_kop.

Podpora ČR se v této krizi zaměřovala primárně na opozičně smýšlející Bělorusy, včetně jejich lídrů v čele se Svjatlanou Cichanouskou. Nicméně prozatím nic nenasvědčuje tomu, že by se česká diplomacie chystala uznat Cichanouskou jako běloruskou prezidentku, k čemuž se uchýlila Litva, a to navzdory odlišné pozici EU. ČR podporuje unijní politiku a základní pilíře jejího přístupu, tedy neuznání Lukašenka jako nového běloruského prezidenta a zdůrazňování nutnosti uspořádat nové skutečně nezávislé prezidentské volby, do nichž se budou moci zapojit i nynější političtí vězni, jako jsou Sjarhej Cichanouský, Viktor Babaryka a další.

Dalším velkým dilematem je budoucí spolupráce s běloruskými občany skrz běloruské úřady, protože k některým operacím (včetně přesunů obyvatel v rámci programu MEDEVAC) je souhlas státních orgánů vyžadován. Jedná se o podobný případ jako u Evropské komise a jejího programu na boj proti koronavirové pandemii, jenž je taktéž obtížně realizovatelný bez nějaké formy spolupráce s běloruskými úřady.

Klíčová otázka z českého pohledu zní, které problémy s ohledem na omezený rozpočet a zahraničněpolitické kapacity prioritizovat tak, aby česká diplomacie dosáhla svého cíle ovlivnit pozitivním způsobem dění v zemi. Z tohoto pohledu se jeví jako nejlogičtější investovat do běloruských občanů stejně jako dlouhodobých a udržitelných změn v zemi, a to zejména prostřednictvím programu MZV TRANS. Kromě řešení okamžitých krizí a podpory běžných obyvatel trpících různými formami represí, například z programu MEDEVAC, by ČR měla využít celou paletu nástrojů, včetně flexibilní vízové politiky a aktivního zapojení české ambasády v Minsku (zejména po ochromení aktivity polských a litevských vízových center). Dále by se ČR měla, ideálně v součinnosti s místní, českou i mezinárodní občanskou společností, podílet na dokumentování situace na místě, včetně zločinů režimu a porušování lidských práv, a zaznamenávání údajů o jejich pachatelích nejen pro národní potřeby, ale také kvůli sdílení s mezinárodními organizacemi a vyšetřovatelskými týmy.

V tomto ohledu se jako významná ukázala česká aktivita v rámci OBSE/ODIHR a také orgánů OSN, včetně Rady pro lidská práva a Úřadu vysokého komisaře pro lidská práva, které pomohly k iniciování procesu vyšetřování zločinů v Bělorusku ze strany mezinárodního společenství. V případě OBSE se jako pozitivní ukázal aktivní český přístup ve spuštění tzv. Moskevského mechanismu,⁶⁸ díky kterému je možné oficiálně sbírat data a informace pro vytvoření zprávy o situaci demokracie a lidských práv v zemi, kterou lze následně převést do formy nátlaku na běloruské úřady. Nejen na těchto fórech, ale také v rámci dalších mezinárodních uskupení, např. Rady Evropy, musí být ČR nadále aktivní a prosazovat silně normativní postup k řešení běloruské situace a konstantní tlak na režim, aby změnil svoji politiku vůči pokojným demonstrujícím.

Pouze kombinací národních, evropských a mezinárodních nástrojů dokáže být český přístup k běloruské krizi maximálně efektivní. K tomu je však také potřeba udržet politickou shodu a přimět všechny tři hlavní hráče české zahraniční politiky, tedy Pražský hrad, Úřad vlády a Černínský palác, aby postupovaly v sounáležitosti a dostatečně reflektovaly české zahraničněpolitické priority a základní koncepty. Jen v tomto případě se podaří dobře započatý český příspěvek do této mezinárodní – a zejména pak evropské – debaty o řešení běloruské krize dostatečně proměnit v konkrétní úspěchy na tomto poli a prosazení českých a evropských cílů.

⁶⁸ MZV (@mzvcr), „ČR se skupinou dalších 16 zemí dnes proto ve Vídni v #OBSE iniciovala kroky ke spuštění tzv. Moskevského mechanismu v oblasti lidské dimenze,” Twitter, 17. září 2020, <https://twitter.com/mzvcr/status/1306603562483490817>.

Závěr

Tento policy paper detailně mapoval vývoj v Bělorusku za uplynulých několik měsíců, zejména pak po 9. srpnu 2020 a zfalzifikovaných prezidentských volbách. Jeho předmětem bylo nejen popsat domácí realitu a mezinárodní reakci ze strany EU, Ruska a některých dalších mezinárodních hráčů, ale také se pokusit odpovědět na otázku, jakým směrem se vývoj v Bělorusku bude ubírat dále. Tato analýza se rovněž věnovala českému příspěvku k řešení této krize. Představila silná a slabá místa české zahraniční politiky v přístupu k Bělorusku, stejně jako konkrétní návrhy řešení a nástrojů, kterými může česká diplomacie operovat.

Kvůli charakteru režimu, jeho silné orientaci na Rusko a nejistému budoucímu vývoji bude pro českou diplomacii žádoucí vytrvat ve svém aktivním přístupu a krizi v Bělorusku věnovat dostatek pozornosti i do budoucna. Zejména protože se dá očekávat, že v následujících týdnech a měsících bude domácí situace v Bělorusku eskalovat a dostane se do bodu, ve kterém se bude rozhodovat o budoucnosti země na následující roky. Z tohoto pohledu by bylo tudíž vhodné, aby Česká republika pokračovala ve svých dosavadních aktivitách v oblasti podpory občanské společnosti, kterou by měla dále rozvíjet a obohacovat o nové prvky. Kromě toho by česká diplomacie měla revidovat slabá místa svého přístupu, kterými je bezesporu otázka strategické a krizové komunikace, nejednotnost české zahraniční politiky, kapacita zasahovat do věcí a ovlivňovat je přímo na místě (včetně distribuce české pomoci) stejně jako zavedení sankčního mechanismu, který by uspokojivým způsobem potíral porušování lidských práv a demokracie ve třetích zemích.

Analýza věnovala zvýšenou pozornost i evropskému a ruskému zapojení do běloruské krize, jelikož právě mezinárodní rozměr se v poslední době nejvíce rozvíjí a stupňuje se do otevřeného konfliktu mezi evropskými a ruskými zájmy v regionu východní Evropy. Z tohoto pohledu by měla ČR vynaložit veškeré úsilí k prosazení silného a společného postupu EU v této problematice, ale také usilovat o minimalizaci ruského vlivu na evropský rozhodovací proces a přímé zasahování Ruska do běloruských vnitřních poměrů. Za tímto účelem by mohla využít i česko-ruských bilaterálních konzultací tak, aby tlumočila česká a evropská východiska a zájmy a apelovala na Kreml, aby krizi dál neeskaloval. V evropském vektoru bude zásadní, jakým způsobem bude Evropská komise distribuovat již dříve schválených 50 milionů EUR, které měly připadnout na boj s koronavirem a které by neměly přijít do rukou běloruského režimu. Stejně tak bude zásadní i nadále nacházet shodu na sankcionování dalších příslušníků běloruského režimu, kteří se podílí na masových represích. Nicméně je možné, že ani to nebude stačit a režim bude dále stupňovat svůj agresivní přístup proti pokojným protestujícím. V tom případě by ČR měla vyvíjet nátlak na implementování plošných sektorálních sankcí, které tvrdě postihnou běloruskou ekonomiku a omezí tak finanční možnosti Lukašenkova režimu, který je na státních podnicích naprosto závislý. Avšak je potřeba mít na paměti, že by to negativně poznamenalo i běloruské občany. V každém případě ČR musí i na evropské půdě prosazovat silně normativní tón a odklon od spolupráce s běloruským režimem a přesun podpory k běloruským občanům a občanské společnosti, nezávislým médiím a dalším kritickým hlasům ve společnosti, jako to EU udělala v Moldavsku po roce 2018 po místních zmanipulovaných volbách.

Zvláštní kapitolou je pak české angažmá v běloruské krizi prostřednictvím mezinárodních organizací typu OBSE, OSN a dalších. Zde ČR do velké míry využila svého potenciálu a možností, které tyto organizace představují pro řešení podobných mezinárodních problémů. Nicméně český příspěvek by na tomto jistě neměl ustrnout a česká diplomacie by měla dále vyvíjet aktivity s cílem dosáhnout demokratické změny a proměny poměrů v Bělorusku. Spuštění tzv. Moskevského mechanismu v rámci OBSE či vyzdvihování agendy demokracie a lidských práv v rámci OSN, a zejména pak její Rady pro lidská práva a Úřadu vysokého komisaře, bude významné i do budoucna. Klíčovým bude využití zpráv a monitoringu z těchto institucí při bilaterálním i multilaterálním nátlaku na běloruský režim tak, aby došlo k zastavení

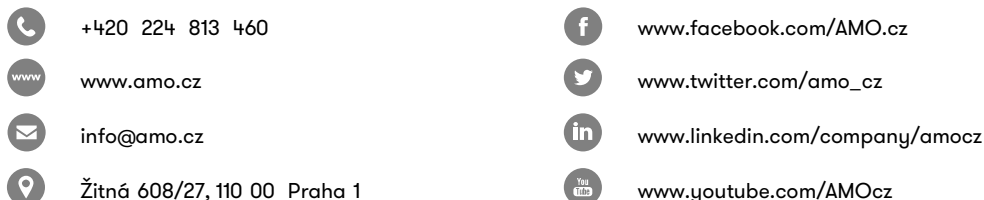

nejbrutálnějších praktik režimu a nezákonných prostředků, které režim proti pokojným protestujícím používá.

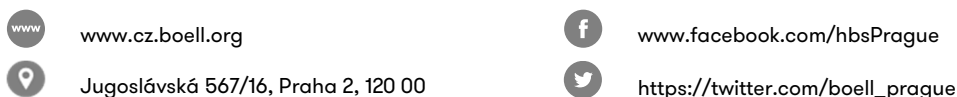
Asociace pro mezinárodní otázky (AMO)

AMO je nevládní nezisková organizace založená v roce 1997 za účelem výzkumu a vzdělávání v oblasti mezinárodních vztahů. Tento přední český zahraničně politický think-tank není spjat s žádnou politickou stranou ani ideologií. Svou činností podporuje aktivní přístup k zahraniční politice, poskytuje nestrannou analýzu mezinárodního dění a otevírá prostor k fundované diskusi.

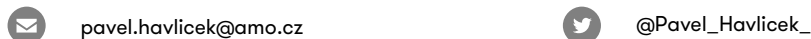
Heinrich-Böll-Stiftung (HBS)

Heinrich-Böll-Stiftung je součástí zeleného politického proudu, který vznikl v celosvětovém měřítku jako reakce na tradiční politiku socialismu, liberalismu a konzervatismu. Našimi sdílenými hodnotami jsou ekologie a udržitelnost, demokracie, lidská práva, sebeurčení a spravedlnost. Regionální kancelář v Praze svoji činností mimo jiné podporuje organizace občanské společnosti v České republice, na Slovensku, v Maďarsku a Chorvatsku. Pracujeme na otázkách evropské integrace, budoucnosti Evropské unie a evropské demokracie, energetické politiky a ochrany klimatu, zahraniční a bezpečnostní politiky a genderové rovnosti. Usilujeme o rozvoj politického a odborného dialogu v rámci regionu a na úrovni EU.

Pavel Havlíček

Pavel Havlíček je analytikem Výzkumného centra AMO se zaměřením na východní Evropu, zejména Ukrajinu, Rusko a Východní partnerství.

Michal Lebduška

Michal Lebduška je analytikem Výzkumného centra AMO se specializací na politický, bezpečnostní a společenský vývoj na Ukrajině a ukrajinsko-polské vztahy a je koordinátorem projektu transformační spolupráce v Bělorusku.

Tereza Soušková

Tereza Soušková je analytičkou Výzkumného centra AMO. Odborně se specializuje na region východní Evropy, Ruska a Kavkazu. Působí rovněž na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

